

Sjekkliste for egenrevisjon

22 TILLEGGSKRAV FSA GULL

© Stiftelsen Norsk Mat
Versjon 2024.10

Spørsmål som krever dokumentasjon vises med symbolet

FSA står for "Farm Sustainability Assessment" og er et system med en sjekkliste utarbeidet av Sustainable Agricultural Initiative (SAI). SAI er en internasjonalt, ideell organisasjon hvis mål er å styrke bærekraft i landbruket.

FSA er viktig for deg og din varemottaker for å kunne dokumentere og svare til kundens krav om en bærekraftig matproduksjon. I tillegg vil den fungere som et verktøy for din egen drift, slik at du tar blir bevisste valg for å fremme bærekraft i dine produksjoner. Gjennom å svare ut denne sjekklisten oppnår du og dine produkter FSA Gull.

22.1 DRIFT AV GÅRDEN OG SAMSPILL MED LOKALSAMFUNNET

22.1.1

Har du rutiner for å forhindre bruk av bestiktelser, korrupsjon og svindel i din virksomhet, i samsvar med åpenhetsloven?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Vise til at alle forretningsmessige og kommersielle transaksjoner utføres på en transparent og nøyaktig måte
- Dette kan gjøres på en eller flere måter. Praktisk eksempler:

1. Gyldige arbeidsavtaler
2. Internkontroll-håndboken
3. Etiske retningslinjer for virksomheten.
4. Dokumentasjon på alle handler.
5. Informasjon til arbeidstakere
6. Bruk "HMS-mål" i sidemeny for å beskrive dine mål.

Ihht. åpenhetsloven.

Informasjon

Det skal være en klar forpliktelse til nulltoleranse for bestiktelser, korrupsjon, utpressing eller underslag i bedriften.

Dette oppfyller kravene til Åpenhetsloven, hvor større bedrifter (omsetning over 70 mill.) er pliktig å ha oversikt over alle sine leverandørkjeder og forretningsforbindelser. Dette omfatter primærproduksjon.

§ Krav

Arbeidsgiver i landbruket - NLR	Informasjon
Åpenhetsloven	Varemottakerkrav
Straffeloven	Lovkrav

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.1.2

Fører du regnskap slik at du har oversikt over avkastning, kostnader, inntekter og lønnsomhet for din virksomhet?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Føre oversikt over avlinger, kostnader, inntekter og lønnsomhet i driften.
- Vise til godkjent regnskap (hovedbok) for inneværende eller fjoråret.
- Skulle dokumentene være utilgjengelige (eller ikke klare) for inneværende år, kan fjorårets regnskap benyttes under revisjon.

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.1.3

Har du gjort en risikovurdering av virksomheten din, som et ledd i å videreutvikle og styrke gårdsdrifta?

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

For å oppfylle dette kravet må du:

- Reflektere rundt risiko knyttet til egen virksomhet.
- Evtnt gjennomføre en risikoanalyse - se kravliste for mal på enkel risikoanalyse, også kalt "SWOT-analyse".

Informasjon

Som produsent og næringsdrivende bør du identifisere og implementere alle muligheter for å øke levedyktigheten til virksomheten din.

Et godt sted å starte kan være å gjøre en enkel risikoanalyse for din(e) produksjonsenhet(er). I analysen bør du identifisere de største styrkene, svakhetene, mulighetene og truslene ditt foretak kan møte.

Økt levedyktighet dreier seg om evnen til å tåle klimatiske, miljømessige, markedsmessige og sosiale sjokk, det vil si prisfall, spesielt på råvarer, ekstreme værhendelser, sosial uro og store skadedyr- eller sykdomsutbrudd. Vurder å etablere mer enn én inntektsstrøm, for eksempel gjennom:

- Avlingsmangfold
- Avlingsutnyttelse
- Areal- og arealforvaltning
- Utnyttelse av biprodukter
- Vekstskifte
- Nye produksjoner
- Verdiøkning på gården
- Kundeportefølje

§ Krav

Mal_Risikoanalyse (SWOT)	Informasjon
--------------------------	-------------

22.1.4

Har du gjort tiltak for å sikre langsiktig drift og produksjon?

For å oppfylle dette kravet må du:

- ha en enkel forretningsplan som etablerer virksomhetens mål og hvordan disse målene skal nås.
- Mal er tilgjengelig under "Krav" - bruk denne, eller enkeltelementer for å tilpasse til din drift.

Informasjon

Planen bør bygge på foretakets risikovurdering og inneholde:

- Optimalisering av gårdsinnsatsene
- Forbedringer av utbytte (kvalitet, produktivitet)
- Valg av produksjoner
- Markedsstrategi

Forretningsplanen kan gjelde for en enkelt gård eller en gruppe gårder under samme forvaltning. NLR kan tilby kurs i strategisk nærings- og produksjonsutvikling, eller du kan utvikle din egen ved bruk av tilgjengelige maler.

§ Krav

Mal_forretningsplan	Informasjon
Forretningsplan - Altinn	Informasjon
Strategisk næringsutvikling - NLR	Informasjon

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.1.5

Har du kontrakter på plass for salg av avling til industri? Kontraktene skal ta hensyn til a) spesifikasjon, b) pris, c) volum og d) betalingsbetingelser.

For å oppfylle dette kravet må du:

Enten ha

- Gjensidig fordelaktige kontrakter for salg av dine produksjoner i starten av en vekstsesong. Denne baseres på realistiske spådommer om avling/volum og spesifikasjoner, der alle parter er klar over risikoen dersom disse prognosene ikke blir realisert.

Eller

- Kunne vise til medlemskap i et samvirke eller lignende organisasjon som godtar å kjøpe avlingen.

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.1.6

Har du en oversikt over alle eiendeler og verdier knyttet til ditt foretak, og gjør du regelmessige opptellinger/lagerkontroll av anleggsmidler og innsatsmidler?

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

For å oppfylle dette kravet må du:

- Føre oversikt over lagerbeholdning av anleggsmidler og driftsmidler.
- Regelmessig gjennomgå lagerbeholdning av anleggsmidler og driftsmidler.

Informasjon

Målet med oversikten og inventeringen er å sikre god oversikt over alle verdier og driftsmidler knyttet til gården.

Oversikten bør inneholde:

- Størrelsen på gården
- Eiendomsretten
- Areal på dyrket mark
- En verdivurdering av produksjonsenheten
- Beskrivelse og verdivurdering av faste utbedringer, som nye driftsbygninger, lager eller tak
- Kjøretøy, maskiner og utstyr, samt nummer og typer eller modeller
- Lager, gårdsforsyninger og innsatsmidler som frø, gjødsel og plantevern
- Annet viktig for din produksjon?

I separate kolonner i oversikten skal det angis:

- Året da hver eiendel ble kjøpt
- Kjøpesummen for hver vare
- Forventet levetid på maskineri/utstyr

Over- eller underforbruk av innsatsmidler kan føre til unødvendige negative miljømessige og økonomiske konsekvenser. Oversikt over innsatsmidler kan eksempelvis inkludere:

- Frø, frøplanter, plantemateriale
- Gjødsel
- Plantevernmidler (PPP)
- Vann
- Energi
- Utstyr

Verktøy som kan brukes for å føre oversikt:

- Regnskapet
- Lagerstyringsverktøy
- Produksjonssøknad
- Gjødselplan
- Vareopptelling
- Fast plass for innsatsmidler

22.1.7

Å bygge et positivt forhold til naboer er viktig både for deg som produsent og for inntrykket av næringa. Kommuniserer du med lokalsamfunnet ditt om forhold ved gårdsdrifta som kan påvirke eller engasjere dem?

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

For å oppfylle dette kravet må du:

- Reflektere rundt hvordan du kommuniserer med lokalsamfunnet.
- Se eksempler på informasjonskanaler under.

Informasjon

Som produsent bør du kommunisere åpent med lokalsamfunnet ditt for å informere dem om, og ta opp eventuelle bekymringer de har overfor drifta. Du bør også ha et system for å kunne håndtere eventuelle klager.

Du bør kunne dokumentere hvordan gården kommuniserer på en ryddig måte til naboer og lokalsamfunn rundt planlagte aktiviteter som kan påvirke dem (støy, lukt osv).

Eksempler på kommunikasjonskanaler kan være:

- Lokale faglag,
- I samarbeid med varemottaker
- Lokale grupper på sosiale medier,
- Lokal presse
- Lokale oppslagstavler.
- Plakater/merking på egen eiendom

22.2 ARBEIDSHJELP

22.2.1

Legger du til rette for et godt arbeidsmiljø?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Ha skriftlig informasjon til ansatte som omhandler forholdene beskrevet under info.

Dette kan være:

- internkontroll-håndbok
- etiske retningslinjer (se eksempel under krav)
- infoskriv ved oppstart
- Applikasjoner som eks. Motimate

Informasjon

Som arbeidsgiver plikter du å legge til rette for et positivt arbeidsmiljø der fast ansatte, vikarer og sesongarbeidere fritt kan utøve sin religion og oppfylle behov knyttet kultur, etnisitet, eventuell funksjonsnedsettelse, kjønn og seksuell legning. En personalhåndbok kan være et fint sted å inkludere dette.

For å etablere et positivt arbeidsmiljø bør du som arbeidsgiver ha klare retningslinjer og prosedyrer og kunne vise til at:

- Alle faste ansatte, midlertidig ansatte og sesongarbeidere behandles rettferdig, med respekt og verdighet.
- Gården forbyr enhver form for trakassering, trusler, mobbing eller overgrep, inkludert trussel om fysisk avstraffelse eller disiplinær handling.
- Ingen arbeidstaker blir diskriminert i noen aspekter av arbeidsforholdet.
- Alle faste ansatte, vikarer og sesongarbeidere har rett til fritt å utøve sin religion eller oppfylle behov knyttet til kulturell bakgrunn, eventuell funksjonsnedsettelse, kjønn eller seksuell legning.

Særsilt oppmerksomhet må rettes mot rettighetene og arbeidshverdagen til de arbeidstakere som er mest sårbare for diskriminering.

§ Krav

Etiske retningslinjer for NLR	Informasjon
Arbeidsmiljøloven	Lovkrav

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.2.2

Har du bedriftshelsetjeneste tilknyttet ditt foretak?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Ha avtale med bedriftshelsetjeneste

Informasjon:

Arbeidsgiver bør sørge for å følge opp arbeidstakernes helse. Som FSA Gull produsent må du ha avtale med bedriftshelsetjeneste. NLR tilbyr dette, men det må ikke gjennomføres via deres tjenester.

Denne avtalen skal inkludere årlig helsesjekk for alle ansatte som utfører oppgaver med særskilt risiko for helse, slik som håndtering av PPP, eller tungt fysisk arbeid.

Dette gjelder faste, midlertidige og sesongarbeidere der en ut fra et arbeidshelseperspektiv, eller virksomhetens risikovurdering, tilsier at det finnes en høyere risiko for sykdom eller helserelaterte problemer knyttet til arbeidsoppgavene.

Gården skal ha en policy som viser at gården tilbyr regelmessige helsekontroller (minst årlig) utført av en utdannet fagperson for arbeidere som utfører farlig arbeid eller utfører anstrengende arbeid.

Det finnes en rekke forskjellige former for helsescreening for ansatte, inkludert:

- Helsesjekker før ansettelse:

Dette tilbys nye eller sesongrekrutterte ansatte for å identifisere eventuelle underliggende helseproblemer som kan ha spesifikke arbeidsrelaterte implikasjoner eller kreve at arbeidsgiveren gir ekstra støtte.

- Helseovervåking:

Løpende helsesjekker for arbeidstakere som er utsatt for spesielle risikoer på arbeidsplassen.

For brukere av PPP eller andre farlige stoffer anbefales det at testing utføres minst årlig.

§ Krav

Bedriftshelsetjeneste gjennom NLR	Informasjon
-----------------------------------	-------------

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.2.3

Har dine ansatte kjennskap til, og fått opplæring i, rutiner for varsling i din bedrift?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Ha et innarbeidet system for å håndtere varsler og klager.
- Ved over 5 ansatte er det behov for skriftlig rutine, se kravliste for hjelp.

Informasjon

Varsel og klager (inkludert klager av seksuelt krenkende, tvangsmessige eller truende karakter) må etterforskes fullt ut, og uten partiskhet. Arbeidsgiver skal særlig påse at den som har varslet, har et fullt forsvarlig arbeidsmiljø. Dersom det er nødvendig, skal arbeidsgiver sørge for tiltak som er egnet til å forebygge gjengjeldelse.

For å oppmuntre til raske beslutninger i klage og varsel saker, bør en tidsramme ideelt sett komme tydelig frem i prosedyren. Denne skal sikre at alle ansvarlige parter i prosessen er klar over deres nødvendige forpliktelse til å overholde tidsfrister. Prosessen og beslutningene som tas må følge en objektiv og rettferdig tilnærming som ikke favoriserer enkeltpersoner og oppnår akseptable resultater ut i fra alvoret i den enkelte sak.

Arbeidstakere skal ha fått opplæring i og ha lett tilgang til informasjon om hvordan de kan sende inn en klage. Det bør også finnes mekanismer hvor dette kan gjøres anonymt for å beskytte den enkelte arbeidstaker. Ved små arbeidsforhold kan dette ivaretas ved å gi opplæring i varsling direkte til myndigheter.

Varsler kan gis:

- Direkte til arbeidsgiver
- Til en representant for arbeidsgiver (BHT)
- Til tillitsvalgt
- Til myndigheter

§ Krav

Lag varslingsrutine	Informasjon
---------------------	-------------

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.3 JORDHELSE

22.3.1

Gjør du tiltak for å forhindre eller minimere jordpakking?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Gjøre tiltak for å minimere jordpakking. Se eksempler under informasjon.

Informasjon

Dette kan oppnås ved å identifisere områder på gården som er mest utsatt for komprimering og deretter dokumentere hvilke tiltak som gjøres for å redusere risikoen for komprimering.

Eksempler på dette kan være:

1. Bruk av lavt trykk i dekk
2. Unngå forflytning av husdyr og maskiner under våte forhold
3. Reduser kjøring på jordet
4. Et bevisst forhold til kjøremønster

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.3.2

Har du gjort tiltak for å redusere behovet for gjødsling?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Iverksette tiltak for å redusere gjødselmengde. Se eksempler under.

Informasjon:

Eksempler på tiltak inkluderer:

- Bruk av nitrogenfikserende vektster, fangvekster, eller dekkvekster.
- Nedmolding av avlingsrester
- Nedmolding av nitrogenrik gjødsel
- Bruk av presisjonsteknologi
- Unngå spredning under regn
- Delt gjødsling
- Bruk av nitratmåler før gjødsling (N-tester)
- Bruk av biostimulanter, feks. mykorrhyaer

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.4 PLANTEHELSE

22.4.1

Der det er aktuelt, sikrer du eller leverandøren at ditt valg av vekstmedium/jordsubstrat er a) av høy kvalitet og b) fra bærekraftige kilder?

Spørsmålet besvares "ikke aktuelt" hvis det ikke brukes substrat/vekstmedium i produksjon.

For å oppfylle dette kravet må du:

- Ved kjøp av Norsk torv er kravet ivaretatt gjennom konsesjon.
- Plantesunnhetssertifikat ved import av vekstmedier.
- Dokumentasjon i regnskapet ved innkjøp av annet vekstmedie (eks. bark, kokos, leirjord, steinull, treavfall osv.)

Informasjon

Definisjon av høy kvalitet:

Substratet/vekstmediet skal være fritt for potensiell forurensning og patogener, og ha gunstige og konsistente egenskaper, dvs. god fuktighetsbevaringsevne, spesifisert næringsinnhold og høyt innhold av organisk materiale. Hovedtypene av vekstmedier som brukes er: Torv, bark, kokos, kompostert grønt avfall, leirjord, steinull, treavfall, perlitt og skum.

Ved import av vekstmedier

Vedlegg 5A nr. 9 i "Forskrift om planter og tiltak mot skadegjørere" angir hvilke dyrkingsmedier som skal ha plantesunnhetssertifikat ved import. Vedlegg 3, nr 10, i forskriften setter forbud mot import av visse typer vekstmedier - jord og organisk dyrkingsmedium, unntatt ublandet torv.

Bærekraftige kilder til torv:

Bruk av torv som substrat er ikke tillatt med mindre det finnes skriftlig bevis som dokumenterer:

- kilden til torven
- at torvuttaket ble foretatt lovlig og ikke innebar ødeleggelse av økosystemer med høy verneverdi.

RPP (Responsibly Produced Peat) sertifisering er et eksempel på internasjonal standard som ivaretar kravene.

Hvis det ikke finnes et alternativ til torv, må man forsøke å minimere bruken av torv som hagebrukssubstrat (f.eks. for tomatfrøplanter) ved å redusere mengden jord som kreves eller blande torv inn i andre substrater. Hvis det brukes torv, dokumenter kilden til torven og kontroller at torvutvinning ble foretatt lovlig og ikke innebar ødeleggelse av økosystemer med høy verneverdi.

Det skal ikke tas jord fra lokale naturreservater, elvebredder eller land avsatt til bevaring.

§ Krav

Plantesunnhetssertifikat - Mattilsynet	Informasjon
--	-------------

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.4.2

Har du avsatt egne områder for oppal av småplanter?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Fysisk skille unge planter fra øvrig produksjon ved avstand eller lukket produksjon.

Informasjon

Eksempel er:

- Egne drivhus for småplanter
- Egne arealer i drivhuset for småplanter.

Dette er et krav i FSA Gull fordi unge planter er mer utsatt for stress knyttet til klima, skadedyr og sykdom.

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.4.3

Tar du hensyn til den optimale frømengden og planteavstanden basert på lokale forhold og avlingsvalg?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Vurdere den optimale såmengden og planteavstanden basert på lokale forhold og dine avlingsvalg.

Informasjon:

Valget av planteavstand har konsekvenser for:

- Forbruk av plantevern og gjødsel
- Optimalisert avling per dekar
- Optimalisert avlingskvalitet og homogenitet
- Høstingsforhold

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.5 BIODIVERSITET

22.5.1

Unngår du fjerning av planterester gjennom bruk av ild?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Unngå åpen brenning i jordbearbeiding og avhending av rester etter høsting, da dette kan være farlig med tanke på HMS, omdømme, omkringliggende samfunn, og for miljøet.

Informasjon

Dersom brenning er et lovkrav, må alle branner håndteres forsiktig, ved bruk av brannavbrudd og andre kontrolltiltak for å hindre spredning av brann til ikke-måltrettede (ikke-produksjons) områder og for å ivareta både ansatte og samfunnet.

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.5.2

Gjør du tiltak for å beskytte og fremme følgende: Sjeldne, truede og rødlistede arter på din eiendom?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Foreta vurderinger og registrere tilstedeværelsen av sjeldne eller truede arter og naturtyper på gården og i nærområdet.
- Du bør også kjenne til eventuelle dyrelivskorridorer i landskapet.

Informasjon

På NIBIOs gårdskart finnes oversikt over ulike biotoper, rødlistede arter og naturvernområder på gården. Dette finner du på denne måten:
www.gardskart.nibio.no --> Andre kartlag --> Rødlistede arter/Naturtyper

Du kan også merke av i fysiske og/eller digitale kart, eller i systemer som CropPlan.

Snakk gjerne med ditt lokale landbrukskontor om viktige biotoper på din eiendom eller eiendommer du disponerer.

Vurder ut fra dette om det er behov for å tilpasse drifta, eller gjøre andre tiltak på din gård for å bidra til et sunt økosystem.

§ Krav

Artsdatabanken	Informasjon
Gårdskart fra NIBIO	Informasjon

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.5.3

Gjennomfører du tiltak som bidrar økt økologisk verdi, eksempelvis soner for pollinerende insekter eller korridorer for ville dyr, på gården din?

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

For å oppfylle dette kravet må du:

- Vurdere tiltak for økt biologisk mangfold på gården
- Restaurering av vegetasjon på områder som har vært utsatt for jorderosjon eller utarming
- Se eksempler under

Informasjon

Som FSA Gull produsent oppmuntres du å gjennomføre tiltak for økt biologisk mangfold for å kompensere for biodiversitetstap på gårdens øvrige produksjonsområder.

Det oppmuntres til restaurering av vegetasjon på områder som har vært utsatt for jorderosjon eller utarming. Fortrinnsvis ved bruk av blandede stedegne arter.

Snakk gjerne med landbrukskontoret ditt, og spør om råd til hvordan du kan bidra til økt økologisk verdi, og hva som kan bidra til gode dyrelivskorridorer.

Eksempler på tiltak som kan bidra til økt biologisk mangfold:

- Soner for pollinerende insekter
- Artsrik eng
- Dyrelivskorridorer
- Rydding av jordkanter
- Gårdsdammer og vannelementer med kantsoner
- Begrense bruk av plantevernmidler
- Opprettholde beiteareal og slåttemark på innmark
- Merke reirlokalteter for å hindre at reir kjøres over
- Blomsterstriper i åkerkant
- Pløye en sone på dyrka mark rett ved eller inntil innmarksbeite på minst 2 dekar som får ligge urørt mellom 10.mars og 1.juni (vipe)
- Fangvekster og blomsterstriper på vendeteig
- Fuglekasser og eldre driftsbygninger (låvesvale)

Omdisponering av jorbruksareal med lav produktivitet kan ikke gjennomføres uten godkjenning fra kommunen.

§ Krav

Omdisponering	Informasjon
NIBIO: Fugler i landskapet	Informasjon
NIBIO: Blomstereng og regionale frøblandinger	Informasjon

22.6 UTSLIPP OG LUFTKVALITET

22.6.1

Har du en oversikt over energikildene dine og over energibehovet ditt?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Benytte deg av klimakalkulator.
- Evtnt egen energistyringsplan i tillegg.

Informasjon:

Alle produsenter må ha en ryddig energistyringsplan som inkluderer en vurdering av grunnleggende energibehov og hvor mye energi/drivstoff som brukes, hvor og til hvilke aktiviteter.

Å kjenne til gårdens grunnleggende energibehov, enten direkte (inkludert til husholdningsformål) eller indirekte (for eksempel ved innkjøp av landbruksjenester), er nødvendig for å utvikle en plan for å redusere energiforbruket og forbedre energieffektiviteten.

For å lage en energistyringsplan må gården vurdere:

- hovedbruken av energi
- energikildene
- et estimat på energien som brukes
- konsekvensene av bruken av dem i form av luftforurensning og klimagassutslipp.

§ Krav

Klimakalkuatoren	Informasjon
------------------	-------------

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.6.2

Har du gjort tiltak for å optimalisere energibruken på gården din?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Benytte deg av klimakalkulatoren.
- Evtnt egen energistyringsplan i tillegg.

Informasjon

Alle bønder må ha en ryddig og oppdatert energistyringsplan med en vurdering av grunnleggende energibehov og hvor mye energi/drivstoff som brukes til hvilke aktiviteter.

Det skal komme frem hvordan gården reduserer energiforbruket og forbedrer energieffektiviteten.

Når du skal optimalisere energieffektiviteten, bør du vurdere:

- Alle energisparingstiltak på gården
- Oppgradering og utskifting av energi-ineffektive maskiner
- Hvordan gården sikrer at hensiktsmessig maskiner og utstyr brukes til å utføre oppgaver i produksjonen

Eksempler inkluderer:

- Regelmessig service av kjøretøy
- Kalibrering av utstyr
- Det brukes egnet traktor til arbeidet som utføres
- Vurder CO₂-utslipp ved innkjøp og erstatning av kjøretøy i drifta
- Hold omdreininger så lave som mulig
- Velg riktig dekktrykk
- Planlegg arbeid/kjøring for å minimere reiser/antall turer
- Redusert jordbearbeidning
- LED lys
- Energieffektive ovner
- Gravitasjonsmatede vanningsystemer

Et godt verktøy vil være å benytte seg av klimakalkulatoren.

§ Krav

Klimakalkulator	Informasjon
-----------------	-------------

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.6.3

Har du vurdert, og eventuelt anskaffet, kilder til fornybar energi i driften din?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Vise til at fornybare energikilder er vurdert. Ikke krav om å ha investert i fornybar energi per i dag.

Det holder å diskutere dette med revisor på eksternevisjon.

Informasjon:

Produksjon og bruk av fornybar energi på gårder bør økes, der den er tilgjengelig og det er økonomisk forsvarlig.

Eksempler inkluderer:

- Solcellepaneler eller vindturbiner
- Trebrensel hentet fra bærekraftig skogbruksforvaltning, det vil si Forest Stewardship Council (FSC) eller Sustainable Forestry Initiative (SFI).
- Flis og biomassebiprodukter fra andre foretak (restråstoff).
- Bruk av avlingsrester (halm, grønnsaksavfall)

§ Krav

Klimakalkulatoren	Informasjon
-------------------	-------------

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.6.4

Bruker du klimakalkulator aktivt for å måle og overvåke alle kilder til utslipp av klimagasser på din gård?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Benytte klimakalkulator.

Informasjon

Klimakalkulatoren er et digitalt verktøy spesielt utviklet for landbruket og den norske bonden.

Som produsent bør du måle og overvåke alle kilder til klimagassutslipp på din gård. Klimagassutslipp inkluderer alle gasser som bidrar til "drivhuseffekten", inkludert karbondioksid, lystgass og metan.

Bruk karbonfotavtrykk eller livssyklusvurderingsmodeller (LCA) for å beregne klimagassutslippene dine (klimakalkulatoren baserer seg på dette).

§ Krav

Klimakalkulatoren	Informasjon
-------------------	-------------

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.7 MATTRYGGHET - PRODUKSJONSHYGIENE

22.7.1

Har du risikovurdert alle vannkilder og sikret dem mot forurensning?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Vurdere hvilken forurensningsrisiko en gitt vannkilde har. Bruk skjema "risikovurdering vannkilder" under "kravliste".
- Sikre alle vannkilder mot forurensning, hvis du bruker vanning i produksjonen.

Informasjon

Forurensning kan komme fra

- husdyr
- fugler
- erosjon
- forurenset overflatevann
- nærhet til kloakkledning

Å vurdere vannkvaliteten er spesielt viktig rett etter nedbør og ved stor vannføring. Det samme gjelder i tørre perioder og ved liten vanntilgang.

§ Krav

Risikovurdering vannkilder	Informasjon
----------------------------	-------------

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.7.2

Er vannkilder til vanningsvann merket av på kart?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Merke aktuelle vannkilder til vanningsvann på et kart.
- Dette kan gjøres ved å markere vannkildene fysisk/digitalt i gårdskart fra NIBIO, CropPlan, eller andre digitale hjelpemidler.

§ Krav

Gårdskart fra NIBIO	Informasjon
---------------------	-------------

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

22.7.3

Kan det dokumenteres at alle som arbeider i produksjonen har fått nødvendig opplæring på et språk de forstår? Dette gjelder spesielt helserisiko og hygiene knyttet til produkthåndtering videre i verdikjeden.

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

For å oppfylle dette kravet må du:

- Kunne dokumentere at opplæringen er gitt. Opplæringen skal være tilpasset arbeidsoppgavene den enkelte har, og den skal gis på et språk de forstår.
- Se "viktige hensyn" under informasjon.
- Se skjema under "Kravliste".
- Du kan bruke andre hjelpemidler for å dokumentere opplæringen, eksempelvis digitale plattformer.

Informasjon

Som grøntprodusent er du ansvarlig for å følge alminnelige hygienebestemmelser i næringsmiddelhygieneforskriften. Du skal så langt det er mulig sikre at råvarene du produserer, er beskyttet mot forurensning.

I *næringsmiddelhygieneforskriften* defineres gårdsbruk som næringsmiddelforetak. Det kreves derfor at de som arbeider i virksomheten skal ha opplæring i helserisiko og hygiene. Det innebærer at de skal lære hvilke faktorer som kan påvirke produktene slik at de kan være en helserisiko for forbrukerne.

Viktige hensyn knyttet til produkthåndtering:

Under høsting og pakking er det spesielt viktig å ha gode rutiner for

- vask av hender og tilrettelegging for dette
- renhold og bruk av toalett
- renhold av arbeidsklær
- renhold av kniver, sakser o.l.

I tillegg er det viktig

- at ingen arbeider dersom de er syke
- at ingen har kontakt med dyr
- at ingen røyker eller snuser

Utfyllende informasjon:

- *God tilgang til toalett og vaskemuligheter*

De som jobber på gården, skal ha god tilgang til toalett og vaskemuligheter med rennende vann, såpe og papirhåndklær. Dette er spesielt viktig i forbindelse med høsting av bær, frukt og grønnsaker som vanligvis spises rå. Vurder å sette opp mobile toaletter i nærheten av høstestedene på jordet hvis det er lang avstand til de faste toalettene på gården.

- *God håndhygiene*

Håndvask skal minimum gjennomføres før arbeidet starter, etter pauser og toalettbesøk og ved berøring av urent materiale. Hansker skal være hele og rene. Husk at hansker ikke erstatter god håndhygiene.

- *Rene arbeidsklær*

Det er viktig at arbeidsklærne er rene og vaskes regelmessige. Klærne skal være uten synlige urenheter når man starter dagens arbeid. Klærne bør henge adskilt fra private klær når de ikke benyttes. Arbeidstøy som benyttes til innhøsting skal ikke brukes til andre oppgaver som sprøyting, reparasjoner og husdyrhold. Løst hår bør samles for å forhindre at det kan komme i produktene. Dersom

produktene som høstes er spiseklare må det stilles strengere krav til arbeidsklærne.

- *Bare friske personer på jobb*

Personer som håndterer næringsmidler, skal være friske og ikke være smittebærere. Mistenker du at noen som arbeider i produksjonen, kan overføre smittestoffer til produktene, skal de ikke delta i arbeidet.

§ Krav

Mal_Dokumentert opplæring	Bransjekrav
Forskrift om utførelse av arbeid	Lovkrav
Mattilsynets informasjon smittevern	Informasjon
Opplæringsfilmer: høstehygiene	Informasjon
Næringsmiddelforskriften	Lovkrav

22.7.4

Har du gjort en risikovurdering av skiftene i produksjonen?

For å oppfylle dette kravet må du:

- Vurder mulige farer og risiko for at produktene kan bli forurenset i løpet av vekstsesongen, slik at du eventuelt kan redusere disse farene med aktuelle tiltak.
- Spesielt viktig der du tar i bruk nye skifter, og der du dyrker produkter som kan spises rå.
- Fyll ut "skjema risikovurdering" der hvor du anser det aktuelt.

Svar		
Ja	Nei	Ikke aktuelt

Informasjon

Risikovurderingen skal minimum inneholde:

- flom/overvann
- viltoverganger og beiting av ville dyr
- luftbåren forurensning, for eksempel hvis skiftet ligger inntil høyt trafikkert vei og industri
- jordkvalitet
- tidligere vekster og gjødsling
- vannkilder
- uønskede personer
- luftstrekke ledninger

§ Krav

Skjema for risikovurdering av skifter	Informasjon
Forskrift om plantehelse	Lovkrav